

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

עיר שיש בה דבר

(י"ט א') (המשך משנה): איזהו דבר? עיר המוציאה חמש מאות רגלי, ויצאו ממנה שלושה מתים בשלושה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. פחות מכאן, אין זה דבר.

(כ"א א') תנו רבנן: עיר המוציאה חמש מאות ואלף רגלי, כגון כפר עכו, ויצאו הימנה תשעה מתים בשלושה ימים (רצופים) זה אחר זה, הרי זה דבר. ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר. ועיר המוציאה חמש מאות רגלי, כגון כפר עמיקו, ויצאו ממנה שלושה מתים בשלושה ימים (רצופים) זה אחר זה (מת אחד בכל יום), הרי זה דבר. ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר (דאקראי בעלמא הוא).

(כ"א ב') דרוקרת עיר המוציאה חמש מאות רגלי הוה, ויצאו ממנה שלושה מתים ביום אחד. גזר רב נחמן בר רב חסדא תעניתא. אמר רב נחמן בר יצחק: כמאן? כרבי מאיר, דאמר: ריחק נגיחותיו חייב, קירב נגיחותיו לא כל שכן.¹

בסורא הוות דברתא, בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא. סבור מיניה משום זכותיה דרב דנפיש. איתחזי להו בחילמא: רב דנפישא זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב. אלא משום ההוא גברא, דשייל מרא וזבילא לקבורה.

בדרוקרת הוות דליקתא, ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא. סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש. איתחזי להו בחילמא: האי זוטרא ליה לרב הונא, אלא משום ההיא איתתא דמחמת תנורא, ומשיילי לשיבבותיה.

אמרו ליה לרב יהודה: אתו קמצי. גזר תעניתא.

אמרו ליה: לא קא מפסדן. אמר להו: זוודא אייתו בהדיהו?

אמרו ליה לרב יהודה: איכא מותנא בחזירי. גזר תעניתא.

נימא קסבר רב יהודה מכה משולחת ממין אחד משולחת מכל המינין?

לא, שאני חזירי דדמיין מעייהו לבני אינשי.

אמרו ליה לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי. גזר תעניתא. אמר ליה: והא מרחק! - אמר: ליכא מעברא הכא דפסיק ליה. אמרו ליה לרב נחמן: איכא מותנא בארעא דישראל. גזר תעניתא. אמר: אם גבירה לוקה - שפחה לא כל שכן.

¹ בשור מועד קאי, בבבא קמא, בפרק כיצד הרגל מועדת אי זהו תם ואי זהו מועד כל שהעידו בו שלשה ימים, דברי ר' יהודה. רבי מאיר אומר: כל שהעידו בו שלש פעמים ביום אחד. רבי יהודה סבר, כתיב 'או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום', מתמול תרי, שלשום תלת, הרי שלשה ימים. ורבי מאיר סבר, ריחק נגיחותיו, כשנגח בשלשה ימים זה אחר זה, חייב, קירב נגיחותיו שנגח שלוש פעמים, ביום אחד לא כל שכן?!

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טעמא דגבירה ושפחה, הא שפחה ושפחה לא, והא אמרו ליה לשמואל: איכא מותנא בי חוזאי, גזר תעניתא!
שאני התם, כיון דאיכא שיירתא דלווי ואתיא בהדיה.
גרסינן לעיל (י"ט ב):

תנו רבנן: מתריעין על האילנות... על הבורות ושיחין ומערות... ועל כולן אין מתריעין עליהן אלא באפרכיא
שלהן (באותה מלכות שכלו שם מי בורות שיחין ומערות). ואסכרא (מחלה הגורמת לחנק) בזמן שיש בה מיתה
(שהתפשטה ומתים ממנה), מתריעין עליה. בזמן שאין בה מיתה, אין מתריעין עליה...
גרסינן בירושלמי (פ"ג ה"ה):

תני: אסכרה כל שהיא. שניים בדבר ואחד באסכרה, מהו? איתא חמי אסכרה כל שהיא, ואת אמר הכין?! לכן צריכה
בשהתריעו על האסכרה והלכה לה, ואחר כך מתו שניים בדבר ואחד באסכרה.²

שיטות הראשונים

עיר המוציאה חמש מאות רגלי: כתב הרמב"ם "ואין הנשים והקטנים והזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי
המדינה לענין זה."³ וכן פסק השו"ע.⁴

היה דבר במקצת ארץ ישראל: בגמרא מבואר, דטעמא דכשיש דבר בארץ ישראל מתענין בני חוצה לארץ, משום
דגבירה לוקה, שפחה לא כל שכן. וכתב הר"ן דאיכא למידק מדתניא בתוספתא שאם היה בארץ ישראל, אין מתריעין
עליה בסוריא. ותירץ בחד תירוצא,⁵ דהני מילי כשהמכה בכל ארץ ישראל; אבל אם היתה במקצתה, בני חוצה לארץ אין
מתענין כלל, דהא איכא גבירה דאינה לוקה, ושפחה תנצל עם הניצולים. וכן כתב הרמ"א.⁶

תענית כשיש דבר בגויים: אמרינן בגמרא, דבדאיכא מותנא בחזירי גזרינן תעניתא, משום דדמיין מעייהו לבשר אדם.
וכתב הר"ן, יש שלמדו מכאן בקל וחומר שגוזרין תענית אם יש בגויים דבר. ואחרים חולקים, ואומרים דגויים וישראל
מפני שהן שתי אומות אין ענשן שווה, והם נדונין לפי מעשיהם, משא"כ בחזירים.⁷ ותוספות כתבו כסברא ראשונה.
וכ"פ השו"ע.⁸

² הובא הירושלמי בב"י.

³ וכתב הרב המגיד דהכי דייק מתנייתין דקתני עיר המוציאה חמש מאות רגלי, דלשון רגלי משמע הגברים לבד מטף. והר"ן (ח א
ברי"ף, ד"ה עיר המוציאה) כתב דלשון המוציאה דייק הכי. וכתב ב"י, ולי נראה שמהירושלמי למד כן, דגרסינן התם (ה"ה) בתים
שאמרו בריאים ולא מרועעים, ודכוותיה בחורים אבל לא זקנים. וכי היכי דממעט זקנים, יש למעט קטנים, וכן יש למעט נשים לפי
שהן חלושות המזג.

⁴ או"ח תקע"ב. מקורות: רמב"ם (הל' תעניות ב,ה).

⁵ בשני תירוצים ראשונים כתב הר"ן: תירץ הרמב"ן ז"ל, דאפשר לומר דקסבר דכיבוש יחיד שמיה כיבוש, וגבירה וגבירה נינהו. אי
נמי, אין מתריעין מפני שאין המכה הולכת כל כך, אבל מתענין מפני גבירה ושפחה.

⁶ או"ח תקע"ב. מקורות: תוספתא (פ"ב ה"י). ר"ן (ח א ברי"ף, ד"ה ואיכא).

⁷ וסמכו דבריהם מדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת ל"ב א') שטנא בתרי אומי לא שליט.

⁸ או"ח תקע"ג. וכתב הב"י, ומשמע דכיון דרב יהודה עבד עובדא וליכא מאן דפליג עליה, נקטינן כוותיה. ואיני יודע למה השמיטוהו

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ואסכרא בזמן שיש בה מיתה מתריעין עליה: כתב הרמב"ם "על החללים כיצד? הרי שירד חלי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אספרה או חרחור וכיוצא בהן, והיו מתים באותו החלי - הרי זו צרת צבור, וגוזרין לה תענית ומתריעין". וכתב ריטב"א שהשיעור, שמתו מאותו חולי שלושה אנשים.⁹ ובירושלמי כתוב, אסכרא, כל שהיא. והשו"ע העתיק לשון הרמב"ם.¹⁰

האם צריך להמתין פרק זמן לפני שמתריעין: גירסת הרמב"ם ורא"ש, שעל כל הדברים, חוץ מדבר וגשמים, מתריעין מיד. וכן פסק הרמ"א.¹¹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקעו)

ב. וכן על הדבר. איזהו דבר, עיר שיש בה ת"ק רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום א' או בד' ימים, אין זה דבר. היו בה אלף ויצאו ממנה ששה מתים בג' ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר; וכן לפי חשבון זה; ואין הנשים והקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה; הרי דבר בארץ ישראל, מתענין שאר גליות עליהם (ודוקא דאיכא דבר בכלה ולא במקצתה. ר"ן פ"ג דתענית). הרי דבר במדינה, ושירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת, שתיהן מתענות אף על פי שהן רחוקות זו מזו.

ג. ואם הרי דבר בחזירים, מתענין, מפני שמעיהם דומים לשל בני אדם; וכל שכן אם הרי דבר בגויים ולא בישראל, שמתענים.

ה. וכן מתענין על החולאים. כיצד? הרי שירד חלי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אספרה (פרוש חלי סוגר הגרון מענין ויסכרו מעינת תהום, בראשית ז, ב) או חרחור וכיוצא בהם, והיו מתים מאותו חלי, הרי זה צרת צבור וגוזרין עליה תענית ומתריעין... **הגה:** ובאלו חלאים אינן צריכין שיעמותו בשלשה ימים זה אחר זה, כמו בדבר שהוא בא מכח שנוי אויר, אלא מתענים ומתריעים על אלו החלאים מיד (בית יוסף).

הפוסקים. מקורות: תוספות (ד"ה אמרו). ר"ן (ח א ברי"ף, ד"ה גרסינן).

⁹ ולא נתפרש בתלמוד גם בדברי הרב ז"ל כמה מתים ימותו ובכמה ימים, אם הוא כעין דבר אם לאו. ונראה שבענין זה שהחולי נתפשט בעיר כבר, מכיון שמתו מחמת חולי זה עצמו ג' אנשים, בין ביום אחד או יותר, מתענים ומתריעים עליו. ולא אמרו בדבר אותו שיעור, אלא כשאין חולי שלהם שוה. ריטב"א. וביאר הב"י, שדבר נובע משנוי באויר, וכל שאינו בשלושה ימים בעיר המוציאה 500 רגלי, הוא אקראי בעלמא, ואינו עשוי להתעכב. והעתיק דבריו הרמ"א. ור' הערה הבאה.

¹⁰ או"ת תקעוה. והמשנ"ב (ס"ק יח) הביא דברי הריטב"א, שבשלושה חולים סגי. וכתב, אכן לפי מה שמבואר בב"י בשם הירושלמי, מוכח דלענין אסכרה אפילו לא מת ממנה רק אחד מתענין עליו. ונראה דמכל מקום דוקא כשירד חולי זה להרבה אנשים, אף שלא מת עדיין רק אחד מהן, צריך להחמיר, וכדמשמע לשון השו"ע. אבל אי לאו הכי, לא. עיי"ש. מקורות: רמב"ם (הל' תעניות ב, ג).

¹¹ או"ח תקעוה (על פי ביאור הגר"א, ס"ק ד, וס"ק יג). מקורות: רא"ש (ג, כז).